

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ข่าวเชิงสืบสวน (Investigative News) เป็นรูปแบบการรายงานข่าวประเภทหนึ่งของสื่อมวลชนที่ได้รับการยอมรับจากสาธารณชนทั้งในประเทศและต่างประเทศมายาวนาน ว่าเป็นข่าวที่ทรงพลัง และสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคมมากที่สุด โดยเฉพาะการตรวจสอบปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันที่เป็นมะเร็งร้ายกัดกินสังคม เพราะกระบวนการทำงานของข่าวประเภทนี้ มุ่งเน้นการเจาะลึกข้อมูลที่อยู่เบื้องหลังของเหตุการณ์ที่ถูกหมกเม็ดซ่อนงำไว้เพื่อประโยชน์ของบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจในการบริหารประเทศออกมาเปิดเผยให้ประชาชนรับรู้และรับทราบ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เกิดความร่วมมือในการปกป้องรักษาผลประโยชน์สาธารณะ เกิดการระงับยับยั้งหรือยุติเรื่องนั้น รวมทั้งการลงโทษผู้เกี่ยวข้องด้วย

ในวงการวิชาชีพสื่อมักเรียกข่าวเชิงสืบสวนว่า “ข่าวเจาะ” เพราะเป็นข่าวที่ได้มาด้วยการสืบค้นขุดเจาะเรื่องราวออกมาตีแผ่อย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งพบข้อเท็จจริงที่ถูกต้องตรงตามเหตุการณ์นั้นทุกประการ ภาษาทางวิชาการเรียกว่า “ข่าวสืบสวน” หรือในภาษาอังกฤษมาจากคำว่า “Investigative Reporting” หรือ “Investigative Journalism” ราชบัณฑิตยสถานบัญญัติเป็นศัพท์ในทางวารสารศาสตร์ว่า การรายงานข่าวแบบสืบสวน (สมหมาย ปาวิจจัตต์, 2537, น.21)

ขณะที่กระบวนการและขั้นตอนการทำงานข่าวประเภทนี้จะมีมากกว่าการรายงานข่าวแบบปกติ ที่เรียกว่า “ข่าวประจำวัน” (Routine News) หรือ “ข่าวตรงไปตรงมา” (Straight News) นักข่าวที่ทำข่าวประเภทนี้ต้องทำงานหนักเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง รวมถึงหลักฐานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบสืบค้นข้อมูลด้านเอกสาร การเสาะแสวงหาแหล่งข่าว การสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องให้ครบถ้วนรอบด้าน รวมถึงการลงพื้นที่ตรวจสอบยืนยันข้อเท็จจริง

บ็อบ วูดเวิร์ด (Bob Woodward) นักข่าวหนังสือพิมพ์วอชิงตันโพสต์ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งทำข่าวคดีวอเตอร์เกต (Watergate) เปิดโปงขบวนการโกงการเลือกตั้งของอดีตประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน สหรัฐอเมริกา ยืนยันว่า การสืบสวนมีความสำคัญต่อการทำงานของนักข่าว เพราะถ้าไม่มีการสืบสวน นักข่าวก็จะเขียนข่าวไปตามความเชื่อ ต้องมีการตรวจสอบข้อมูลหรือหลักฐานหลายครั้งจนกว่าจะเชื่อว่าเป็นของจริง (Woodward, Bob, 2009)

ขณะที่ ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ผู้อำนวยการบริหารสถาบันอิศรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย อดีตนักข่าวที่ทำข่าวเปิดโปงพฤติกรรมการชุกหุนของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี แสดงความเห็นข่าวเชิงสืบสวนเป็นข่าวที่อธิบายเบื้องหลังของปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างครบถ้วนรอบด้าน มากกว่าการรายงานข่าวตามปกติที่ให้ข้อมูลต่อผู้อ่านว่า ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร เท่านั้น (ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์, การสื่อสารระหว่างบุคคล 13 ธันวาคม 2557)

สำหรับการทำงานข่าวเชิงสืบสวนในประเทศไทย มีข่าวสำคัญหลายชิ้นที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของประเทศ อาทิ ข่าวการซื้อขายหุ้นบริษัท ซินคอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ของคนในตระกูลชินวัตรให้แก่กองทุนเทมาเส็กของสิงคโปร์ เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2549 มูลค่ากว่า 7 หมื่นล้านบาท นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี หรือคดีเงินกู้เหิง 45 ล้าน จากบริษัท เอเอส โอโต้เซอรัวิส ทั้งที่ไม่มีการกู้ยืมจริงของ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ อดีตรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย (เสียชีวิตแล้ว) สื่อมวลชนชุดนี้จึงเรื่องเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย และต่อมาศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยเป็นเอกฉันท์ว่า พล.ต.สนั่น มีความผิดฐานจงใจแสดงบัญชีทรัพย์สินอันเป็นเท็จตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 295 ถูกตัดสิทธิ์ทางการเมืองเป็นเวลา 5 ปี

ส่วนในต่างประเทศ โดยเฉพาะในสังคมตะวันตกที่สื่อมวลชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ก่อนข้างสูงนั้น การรายงานข่าวเชิงสืบสวนถือเป็นทักษะการทำข่าวชั้นสูง ข่าวชนิดนี้มักได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าต่อสังคม เนื่องจากเป็นข่าวชุดที่ตีแผ่ความไม่ชอบมาพากลในสังคมให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลที่ถูกต้องรอบเร้น (มานะ ตริยาภิวัดน์ อ้างถึงใน วารสารอิศราปริทัศน์, 2557, น.72)

เช่น กรณีข่าวคิวดอเตอร์เกต (Watergate) เกิดขึ้นด้วยความสงสัย และอยากรู้อยากเห็นของนักข่าวสองคน คือ บ็อบ วูดเวิร์ด (Bob Woodward) และคาร์ล เบิร์นสไตน์ (Carl Bernstein) แห่งหนังสือพิมพ์วอชิงตันโพสต์ นำมาสู่การสืบเสาะข้อเท็จจริง ด้วยการค้นหาข้อมูลจากแหล่งข่าวทั้งเก่าและใหม่ จนได้ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งที่สนใจของประชาชนอเมริกันและทั่วโลก เป็นผลให้ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ต้องลาออกจากตำแหน่งไปในที่สุด หรือกรณีไวท์วอเตอร์ ในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับความเคลือบแคลงสงสัย การใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางมิชอบของประธานาธิบดีบิล คลินตัน สมัยเป็นผู้ว่าการรัฐอาร์คันซอ (มาลี บุญศิริพันธ์, 2538, น.103-104)

ขณะที่นักวิชาการ องค์กรวิชาชีพสื่อมวลชน หรือคนในแวดวงวิชาชีพสื่อมวลชน ต่างสนับสนุนแนวทางการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในการทำข่าวเชิงสืบสวนอย่างเต็มที่ เพราะมองว่าบทบาทการทำหน้าที่ของสื่อเรื่องนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตย และการทำข่าวเชิงสืบสวนที่เกี่ยวกับการตรวจสอบปัญหาทุจริตคอร์รัปชัน นอกจากเป็นพลังที่สำคัญในการแก้ปัญหาแล้ว ยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนตระหนักถึงภัยของปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวงว่าเป็นปัญหาของชาติ ต้องร่วมแก้ไขให้หมดไป มีส่วนทำให้ภาคประชาชนมีความรู้และมีความเข้มแข็งในการเป็นแนวร่วมกับสื่อ และเป็นแนวร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน (ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ และอิศรินทร์ หนูเมือง อ้างถึงในวันนักข่าว 5 มีนาคม 2548, 2548)

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระบุว่าประชาธิปไตยทั้งโลกกลายเป็น Media Democracy เพราะสื่อเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงความคิดเห็นเป็นส่วนหนึ่งของเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ประชาชนต้องได้ความจริงที่ไม่ใช่การโฆษณา การบิดเบือน แทรกแซง หรือเลือกเสนอเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เพราะจะเป็นการสร้างปัญหาหรือถูกครอบงำจากผู้มีอำนาจได้ ดังนั้นสื่อจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตย (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล อ้างถึงในสุชาติ จักรพิสุทธ์, 2557)

ขณะที่ ประเวศ วะสี ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ และราษฎรอาวุโส แสดงความเห็นในคำนำหนังสือ “ข่าวเจาะ” ของ เสนาะ สุขเจริญ บรรณาธิการข่าวสำนักข่าวอิศรา อดีตนักข่าวหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ลงวันที่ 29 เมษายน 2547 สรุปประเด็นสำคัญว่า การหยุดยั้งคอร์รัปชันที่ชะงัดที่สุด คือ การทำหนังสือพิมพ์เชิงสืบสวน เพราะคอร์รัปชันไม่กลัวความเห็น แต่กลัวความรู้ และในสังคมอำนาจอย่างบ้านเราจะใช้ความเห็นมากกว่าความรู้ ทำอะไร ไม่ค่อยสำเร็จรวมทั้งการปราบปรามการคอร์รัปชันด้วย คอร์รัปชันจึงเฟื่องฟูเต็มแผ่นดิน ชับซ้อนซ้อนเงื่อน โดยเฉพาะคอร์รัปชันเชิงนโยบาย การดูผิวเผินไม่สามารถรู้ความจริงได้ ต้องอาศัยการวิจัย หรือการสืบสวน เพื่อขุดหรือกลั่นเอาความจริงออกมาให้ได้ สื่อมวลชนของเรายังขาดวัฒนธรรมและความสามารถในการรายงานแบบสืบสวน จึงขาดพลังในการหยุดยั้งคอร์รัปชัน การรายงานข่าวเพียงการสัมภาษณ์ว่าใครมีความเห็น หรือใครทำอะไร ไม่มีพลังแห่งการใช้ความจริง เป็นเพียงความหวือหวา

อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันข่าวเชิงสืบสวนมีจำนวนน้อยลงไม่ค่อยปรากฏให้เห็นเด่นชัดในการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนไทย จนนำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในยุคปัจจุบันว่า ทำไม่ถึงไม่ให้ความสำคัญกับการทำข่าวเชิงสืบสวนเพื่อร่วมกันรักษาผลประโยชน์สาธารณะ แม้ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา หน่วยงานหรือองค์กรด้านสื่อได้พยายามรณรงค์ และจัดกิจกรรมส่งเสริมให้สื่อมวลชนมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการวิธีการทำข่าวเชิงสืบสวนให้กับนักข่าวอย่างต่อเนื่องแล้วก็ตาม

แตกต่างจากการทำงานของสื่อมวลชนในยุคอดีต ซึ่งให้ความสำคัญกับการทำข่าวเชิงสืบสวนอย่างมาก ไม่ว่าจะกระบวนการทำข่าวจะมีวิธีการลำบากยากเย็น อุปกรณ์เครื่องมือในการทำข่าวนั้นมีเพียงแค่ปากกาที่กระดาษก็สามารถทำงานได้ บางครั้งต้องเสี่ยงอันตรายจากการใช้อำนาจและอิทธิพลของกลุ่มบุคคลที่เสียผลประโยชน์จากการนำเสนอข่าว แต่นักข่าวหรือองค์กรสื่อที่สังกัดอยู่ที่พร้อมจะต่อสู้ฟันฝ่าเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมให้ได้

ดังเช่นการทำงานหนังสือพิมพ์ในยุคเริ่ม บางกอกเรคคอร์ด (Bangkok Recorder) ของนายแพทย์บรัดเลย์ หรือแดน บีช แบรดลีย์ ถือเป็นผู้อุบัติการการทำข่าวเชิงสืบสวนของประเทศไทย ตั้งแต่ยุคแรกที่มีหนังสือพิมพ์เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงปี 2407 ที่นำเสนอข่าวเชิงสืบสวนเปิดโปงพฤติกรรมของผู้มีอำนาจในยุคนั้นต่อเนื่องหลายข่าว โดยไม่เกรงกลัวอำนาจหรืออิทธิพลใด แม้จะถูกข่มขู่หรือถูกฟ้องหมิ่นประมาทจากการนำเสนอข่าวก็ตาม

หรือกรณี อิศรา อมันตกุล นักเขียน นักหนังสือพิมพ์มือข่าวเจาะคนสำคัญของประเทศไทย ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว ครั้งหนึ่งถูกจับกุมไปคุมขังที่เรือนจำลาดยาว ด้วยข้อหากระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ เป็นเวลา 5 ปี 10 เดือน แต่เมื่อออกมาก็ยังคงมุ่งมั่นทำงานในวิชาชีพต่อไปโดยไม่กลัวอำนาจเผด็จการ และคุณงามความดีของอิสราที่มีต่อวงการหนังสือพิมพ์ไทย เป็นผลให้มีการตั้ง “มูลนิธิอิสรา อมันตกุล” ขึ้นมา เพื่อระลึกเป็นอนุสรณ์แห่งการจากไป และเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการจัดกิจกรรมมอบรางวัลผลงานข่าวยอดเยี่ยมให้กับนักข่าวหรือองค์กรสื่อ ตั้งแต่ปี 2515 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

นักข่าวในภาคสนามหลายคนที่ทำข่าวในปัจจุบัน ยืนยันตรงกันว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักข่าวปัจจุบันไม่ทำข่าวเชิงสืบสวน เป็นผลมาจากนโยบายขององค์กรสื่อและศักยภาพในตัวนักข่าว เนื่องจากการปฏิบัติงานข่าวที่ได้รับมอบหมายจากกองบรรณาธิการในแต่ละวันมีจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นข่าวตามกระแสทั่วไป ขณะที่การทำข่าวเชิงสืบสวนมีลักษณะงานที่ค่อนข้างซับซ้อนต้องใช้กำลังคนและทุนจำนวนมาก

กิตตินันท์ นาคทอง ผู้สื่อข่าวการเมืองสำนักข่าว ASTV ผู้จัดการออนไลน์ แสดงความเห็นที่สาเหตุที่นักข่าวไม่ทำข่าวเชิงสืบสวนทำนองว่า ถ้าผู้บังคับบัญชาไม่สั่งก็ไม่ทำ คิดประเด็นเองไม่ได้ เพราะนักข่าวโดยเฉพาะรุ่นใหม่ๆ มีหมายข่าวที่ต้องเก็บข่าวประจำวันทั่วไปในแต่ละวันจำนวนมาก มีสภาพไม่ต่างจากหนูถีบจักร คือ ต้องเก็บข่าวให้ทันกับสำนักอื่น ยิ่งยุคนี้เน้นขายความเร็วและความหวือหาเป็นหลัก จึงไม่มีเวลาพอที่จะใส่ใจข่าวเจาะเพื่อแข่งขันเหมือนในอดีต

“นักข่าวรุ่นใหม่ๆ ไม่ค่อยสนใจข่าวเชิงสืบสวน เพราะมองว่าทำงานลำบาก โดยเฉพาะการเข้าหาแหล่งข่าวที่ไม่คุ้นเคย ยิ่งถ้าเป็นประเด็นความขัดแย้งจะดูเสี่ยงอันตราย ทำแล้วเหนื่อยกว่าข่าวรูทีนก็ไม่ทำ ที่สำคัญหากทำไปแล้วไม่ค่อยมีคนอ่าน เพราะความยาวของข่าวที่ต้องอาศัยการ

อธิบาย และพฤติกรรมการเสฟสื่อของคนอ่านยุคนี้จะสั้น กระชับ อ่านให้รู้เรื่องก็พอ” (กิตตินันท์ นาคทอง, การสื่อสารระหว่างบุคคล 22 ธันวาคม 2557)

หทัยรัตน์ พหลทัฬห ผู้สื่อข่าวไทยพีบีเอส แสดงความเห็น ว่า สถานการณ์การทำข่าวยุคปัจจุบันเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก หากมองจากหน้าหนังสือพิมพ์ตอนนี้ก็พอมิให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์บางฉบับพยายามทำข่าวเชิงสืบสวน หากดูจากทีวีก็จะเห็นว่า ทีวีบางช่องพยายามให้พื้นที่กับการทำข่าวประเภทนี้ แต่หากเทียบสัดส่วนระหว่างข่าวสถานการณ์กับข่าวเชิงสืบสวน แน่นอนว่าข่าวสถานการณ์มักจะมีมากกว่า อาจจะเป็นด้วยเหตุผลว่าข่าวเหล่านี้เกิดขึ้นได้ง่ายและสามารถรายงานไปตามเนื้อผ้าได้ ส่วนข่าวสืบสวนต้องใช้เวลาในการทำงาน ซึ่งการรายงานข่าวมีข้อจำกัดเรื่องเวลา และมีเส้นตายในการส่งงาน นอกจากนี้อาจมีปัจจัยจากความเชี่ยวชาญของนักข่าว แม้ว่าตอนนี้จะมีนักข่าวเพิ่มขึ้นหลายเท่าหากเทียบกับเมื่อ 10 ปีที่แล้ว แต่ส่วนใหญ่ก็ขาดทักษะในการสืบค้นข้อมูล และขาดความเชี่ยวชาญ

ขณะที่รูปแบบการทุจริตคอร์รัปชันเปลี่ยนไปมาก หรืออาจเรียกได้ว่า แหล่งข่าวปรับตัวจากเคยทุจริตกันอย่างโจ่งแจ้งมาเป็นการทุจริตเชิงนโยบาย บางกรณีต้องใช้ความเชี่ยวชาญทางกฎหมาย การอ่านตัวเลขทางบัญชี ทำให้ยากแก่การสร้างความสำเร็จ (หทัยรัตน์ พหลทัฬห, การสื่อสารระหว่างบุคคล 25 ธันวาคม 2557)

เจนศักดิ์ แซ่ฮึง ผู้สื่อข่าวไทยรัฐทีวี เห็นว่า การทำข่าวเชิงสืบสวนยากในการค้นหาข้อมูล และเสียเวลา เพราะงานสืบสวนต้องใช้เวลาเฟิร์มเท่าที่สัมผัสกับข่าวส่วนใหญ่คิดว่า นักข่าวเป็นแค่อาชีพหนึ่ง ทำงานเข้าไปเย็นเฉียบ ไม่อยากเหนี่ยวกับการทำงานหนัก และการทำงานข่าวประเภทนี้องค์กรสื่อบางแห่งก็สนับสนุนให้ทำ แต่นักข่าวไม่ทำเอง แต่บางองค์กรให้รายงานข่าวสถานการณ์จำนวนมาก จนไม่มีเวลาคิดทำข่าวในมุมที่แตกต่างเหมือนกัน (เจนศักดิ์ แซ่ฮึง, การสื่อสารระหว่างบุคคล 25 ธันวาคม 2557)

วิชชุดา ภักดีสุวรรณ ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ระบุว่า นักข่าวก็เหมือนคนทั่วไป รักสบาย ไม่ชอบอะไรซับซ้อนปวดหัวยุ่งยาก ก็ไม่ทำดีกว่า ทั้งนี้ ทุกองค์กรข่าวต้องการข่าวเชิงคุณภาพเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และต้องการความต่าง ความลึก หากเทียบกับองค์กรอื่น แต่ไม่ได้ถึงกับบังคับให้ทำมาก หากทำได้ก็ดี หากไม่ได้ก็ไม่เป็นไร แต่การทำข่าวเชิงลึกก็มีข้อจำกัดเช่นกัน หากองค์กรสื่อที่นักข่าวสังกัดไม่มีชื่อเสียง แหล่งข่าวก็ไม่ค่อย ไม่กล้าเปิดเผย

นอกจากนี้องค์กรสื่อยังมีปัญหาถูกแทรกแซงการทำงานจากอำนาจของกลุ่มทุน และผู้มีอิทธิพลทางการเมือง บางองค์กรต้องการทำข่าวเชิงสืบสวน แต่เกรงกลัวอิทธิพล ทั้งผู้ถือหุ้น ผู้ให้ผลประโยชน์ ทำให้การทำข่าวไม่สามารถเสนอเป็นเชิงลึกได้ เพราะกลัวถูกถอนโฆษณา กลัวถูกตำหนิ ทำให้การเสนอข่าวเชิงลึกไม่มีศักยภาพเท่าที่ควร หรือไม่กล้าเสนอข่าวให้เห็นทุกมิติ เสนอ

เพียงบางมิติเพื่อให้ดูไม่เอนเอียงเท่านั้น บางข่าวหากโดนอิทธิพลมืดก็ตกขอบไปเลย ทั้งที่มีข้อมูลรอบด้าน เชิงลึก ครบถ้วน (วิษณุลดลา ภักดีสุวรรณ, การสื่อสารระหว่างบุคคล 27 ธันวาคม 2557)

ยืนยันได้จากข้อเขียนในคอลัมน์ “กาแฟดำ” หนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 10 มีนาคม 2558 ของ สุทธิชัย แซ่หยุ่น อดีตประธานกรรมการ บริษัท เนชั่น มัลติมีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) และบรรณาธิการอำนวยการ เครือเนชั่น ระบุว่า การทำข่าวเชิงสืบสวนซึ่งเป็นหัวใจของการทำหน้าที่สื่อมวลชนที่มีคุณภาพและรับผิดชอบนั้นจะน้อยลงและยากขึ้น ยิ่งถ้าหากธุรกิจกับการเมืองรวมตัวกันสั่งสมอำนาจและบารมี ก็ยิ่งทำให้เจ้าของสื่อต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจ ต้องสวมมิกซ์ดีต่อกลุ่มทุนและอำนาจการเมือง ทำให้ความพยายามที่จะทำข่าวตรงไป ตรงมา แฉเรื่องไม่ชอบมาพากล ปกป้องผลประโยชน์ของสาธารณชนด้วยการทำรายงานแบบสืบสวนให้ได้มาตรฐานวิชาชีพยิ่งจะอ่อนปวกเปียกไปด้วย

ปัญหานี้ถือเป็นเรื่องใหญ่ และกำลังส่งผลให้อุดมการณ์การทำข่าวของนักข่าวหลายคน เริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากความสนุกในการทำงานข่าวตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล เพื่อรักษาผลประโยชน์สาธารณะ เป็นการทำงานตามคำสั่งของนายจ้าง แลกเปลี่ยนกับอัตราค่าจ้างในแต่ละเดือน เหมือนอาชีพรับจ้างทั่วไป ขณะที่ทัศนคติต่อการทำข่าวเชิงสืบสวนเพื่อเจาะลึกข้อมูลเพิ่มเติมจากภารกิจงานประจำวันที่ได้รับมอบหมาย กลายเป็นภาระเป็นการทำงานเกินเงินเดือนที่ได้รับจากองค์กรสื่อที่สังกัดอยู่

ผลจากการที่องค์กรสื่อหรือตัวนักข่าวไม่ให้ความสำคัญกับการทำข่าวเชิงสืบสวนในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ส่งผลให้กระบวนการตรวจสอบปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในส่วนของสื่อมวลชนอ่อนแอลงไปมาก เปิดโอกาสให้นักการเมือง กลุ่มธุรกิจ เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการใช้อำนาจบริหารบ้านเมืองโดยมิชอบอย่างเต็มที่อย่างไม่เกรงกลัว เห็นได้จากผลการจัดอันดับในการจัดอันดับดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชัน ประจำปี 2557 ล่าสุด ประเทศไทยได้คะแนน 38 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน อยู่อันดับที่ 85 จากการจัดอันดับทั้งหมด 175 ประเทศทั่วโลก และเป็นอันดับที่ 12 จาก 28 ประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก แม้ลำดับคะแนนจะดีขึ้นจากในปี 2556 ซึ่งอยู่ที่ 35 คะแนน แต่เป็นเพราะว่าประเทศที่เคยมีคะแนนเท่ากันหรือมากกว่าไทยได้คะแนนเท่าเดิม หรือได้คะแนนลดลงหรือเพิ่มขึ้น (สำนักข่าวไทยพับลิก้า, 2557)

ขณะที่ในการปฏิรูปประเทศไทยในยุคปัจจุบัน ภายใต้การบริหารงานของรัฐบาล พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี และหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) “สื่อมวลชน” ถูกกำหนดเป็นหัวข้อสำคัญที่ต้องมีการปฏิรูป ซึ่งข้อเรียกร้องสำคัญประการหนึ่งที่สังคมทั้งในส่วนของภาคประชาชนและเอกชนต้องการเห็นจากสื่อ คือ การกลับมาทำหน้าที่

ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างเข้มแข็ง เพื่อป้องกันปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจอิทธิพลของกลุ่มนายทุนและนักการเมือง

ดังนั้น การหาทางสนับสนุนและผลักดันให้องค์กรสื่อ และนักข่าว หันมาให้ความสำคัญการทำข่าวเชิงสืบสวนมากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างความรู้ เพิ่มพูนทักษะและแนวทางการทำข่าวเชิงสืบสวนให้กับนักข่าว เพื่อนำไปใช้ในการทำงานข่าวในปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะช่วยปฏิรูปประเทศได้อีกช่องทางหนึ่ง

ทั้งนี้ นับตั้งแต่ปี 2515 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย โดยมูลนิธิธิดา อมันตกุล ได้มอบรางวัลช่วยยอดเยี่ยมเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นขวัญกำลังใจและตอบแทนการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนในการทำหน้าที่แสวงหา และซุกคุ้ยความจริงให้ปรากฏแก่สาธารณชน หรือเรียกว่า “หมาเฝ้าบ้าน” (Watchdog) โดยเฉพาะการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพื่อรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะ ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของสื่อมวลชนที่จะประกาศต่อสังคมว่า ได้ทำหน้าที่ตรงนี้ในแต่ละปีด้วย

อย่างไรก็ดี ผลงานข่าวแต่ละชิ้นที่ได้รับรางวัลช่วยยอดเยี่ยมรางวัลมูลนิธิธิดา อมันตกุล ทุกชิ้นที่ผ่านมา ยังไม่เคยมีการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมว่า มีกระบวนการทำข่าวเป็นอย่างไร โดยเฉพาะในส่วนของเทคนิคการทำข่าว การเสาะแสวงหาหลักฐาน การใช้แหล่งข่าว รวมถึงข้อเท็จจริงที่ว่าภายหลังจากที่ข่าวชิ้นนั้นถูกนำเสนอไป นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายของภาครัฐในการแก้ไขปัญหาเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นอีก รวมถึงกระบวนการจัดการประกวดข่าวที่ผ่านมา มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าข่าวยอดเยี่ยมรางวัลมูลนิธิธิดา อมันตกุล ตั้งแต่ปี 2515 จนถึงปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์ถึงพัฒนาการการทำข่าวเชิงสืบสวน จุดเด่น จุดบกพร่อง รวมถึงแนวโน้มการทำข่าวเชิงสืบสวนที่ได้รับรางวัลในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดระยะเวลา 42 ปี เพื่อเป็นบทสรุปหรือบทเรียนในการนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบกระบวนการทำข่าวเชิงสืบสวนขององค์กรสื่อ และนักข่าวในอนาคตต่อไป โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่เปลี่ยนผ่านจากสื่อเก่า (Old Media) ไปสู่สื่อใหม่ (New Media) การทำข่าวเชิงสืบสวนในอนาคตควรมีรูปแบบอย่างไร สามารถใช้เทคนิคและเทคโนโลยีอะไรมาช่วยในการทำข่าวได้บ้าง รวมถึงเป็นกลไกสำคัญในการร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อเปิดโปงการทุจริตประพฤติมิชอบ หรือการคอร์รัปชันในสังคมไทยตามแนวทางการปฏิรูปสื่อในปัจจุบันด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามวิจัยต่อไปนี้

1. ความเป็นมาและพัฒนาการข่าวรางวัลยอดเยี่ยมที่ได้รับรางวัลมูลนิธิอิศรา อมันตกุล ในรอบ 42 ปี เป็นอย่างไร
2. แนวโน้มหรือพัฒนาการในเชิงเนื้อหาและรูปแบบข่าวรางวัลยอดเยี่ยมที่ได้รับรางวัลมูลนิธิอิศรา อมันตกุล แต่ละข่าวนับตั้งแต่ปี 2515 เป็นอย่างไร และผลจากการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ในสังคมไทยอย่างไร และจากประสบการณ์การทำข่าวของนักข่าวนำไปสู่แนวทางเพื่อเพิ่มศักยภาพของสื่อมวลชนไทยในการทำรายงานข่าวเชิงสืบสวนอย่างไร
3. ข่าวเชิงสืบสวนของสื่อในสังคมไทยในอนาคตในยุคสื่อดิจิทัล ควรมีรูปแบบกระบวนการบทบาทและเป้าหมายเพื่อการพัฒนาการรายงานข่าวเชิงสืบสวน และปฏิรูปสังคมไทยในมิติต่างๆ อย่างไร ข่าวเชิงสืบสวนควรเข้ามามีบทบาทและวิธีการในการต่อต้านเปิดโปงการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทยอย่างไร

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการพัฒนาองค์ความรู้และแนวทางการรายงานข่าวเชิงสืบสวน และเพื่อตอบโจทย์ว่ากระบวนการทำงานของนักข่าวและสื่อมวลชนมีอิทธิพลและสร้างผลลัพธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างไร
2. เป็นการประมวลแนวโน้มพัฒนาการ และบทบาทการทำข่าวเชิงสืบสวนของประเทศไทย นับตั้งแต่ปี 2515 จนถึงปัจจุบันและอนาคต
3. ส่งเสริมและให้แนวทางแก่นักข่าวให้สามารถมีบทบาทต่อการรายงานข่าวเชิงสืบสวนมากขึ้น จากองค์ความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยครั้งนี้
4. สรุปบทเรียนและแนวทางการทำข่าวเชิงสืบสวนที่จะเข้ามามีบทบาทและวิธีการในการต่อต้าน เปิดโปงการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทย

1.4 นิยามศัพท์

ข่าวเชิงสืบสวน (Investigative News) คือ ข่าวที่อธิบายปรากฏการณ์ที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ โดยนักข่าวต้องเข้าไปตรวจสอบ ติดตาม ในลักษณะเกาะติด เจาะลึก ขุดคุ้ย ข้อมูลที่ซ่อนเร้นอยู่ จากผู้มีอำนาจหน้าที่ โดยมีหลักฐานยืนยันชัดเจน มาเปิดเผยให้ประชาชนได้รับ

ทราบ เพื่อนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางใดทางหนึ่ง ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ข้าวแนวสืบสวนที่ได้รางวัลจากมูลนิธิธิดรา อมันตกุล

ผู้สื่อข่าว/นักข่าว หมายถึง ผู้เสาะแสวงหาข่าวและส่งข่าวตามระบบสื่อสารมวลชนโดยให้ข่าวสารที่เสนอเป็นประโยชน์แก่ผู้รับข่าวสาร หรือสาธารณชน ภายใต้จรรยาบรรณทางวิชาชีพ จริยธรรมและกฎหมาย ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ผู้ทำข่าวในสื่อหนังสือพิมพ์ที่ได้รับรางวัลข่าวยอดเยี่ยม และผู้สื่อข่าวทั่วไปที่มีบทบาทในการทำข่าวสืบสวนทางสื่อต่างๆ

บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่นักข่าวและนักหนังสือพิมพ์ในการทำข่าวเชิงสืบสวน และการทำหน้าที่เปิดโปงต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน

ปัจจัย หมายถึง สาเหตุหรือองค์ประกอบต่างๆ ที่ทำให้นักข่าวต้องทำข่าวเชิงสืบสวน หรือไม่ทำข่าวเชิงสืบสวน

พัฒนาการ หมายถึง ความเปลี่ยนแปลง และรูปแบบการทำงานข่าวเชิงสืบสวนในสังคมตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ข่าวรางวัลยอดเยี่ยมมูลนิธิธิดรา อมันตกุล หมายถึง ข่าวที่ได้รับการตัดสินให้ได้รับรางวัลจาก มูลนิธิธิดรา อมันตกุล นับตั้งแต่ปี 2515 จนถึงปี 2556 รวมจำนวนทั้งสิ้น 36 ข่าว